

קידושין עו

משה שווערד

1. ריטב"א על קידושין דף עה/ב

סבר לה כרבי ישמעאל דאמר כותים גירי אריות הם. פ' והווי להו גוים גמורים, דאע"ג דבמסכת נדה (יבמות כ"ד ב') איפסקא הילכתא דאחד גר שנתגייר לשם אשה או לשם שלחן מלכים או לאריות הוי גר, רבי ישמעאל לא סבר הכי, אי נמי דשאני כותים דלא נשתקע שם עבודה זרה מפיהם לעולם אפילו אחר גירות כדכתיב (מלכים ב' י"ז) את ה' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים וכו' והוי גירותם באונס לעולם, ומאן דאמר גירי אמת הם סבר דגרים היו אלא שחזרו לסורם והווי להו כישראל משומד, כדאמרין ביבמות (מ"ז ב') שבל ועלה הרי הוא כישראל לכל דבריו למאי הלכתא דאי הדר ביה ישראל משומד הוי, וזה יותר נכון:

2. שיטה לא נודע למי מסכת קידושין דף עו עמוד א

לפי שאין בקיאים בתורת קדושין וגרושין. וכהנים שנשמעו בהן כשרים היו, א"נ קא סבר כותיים גרי אריות הן ובנות ישראל נתערבו בהן והולד כשר, ואשתכח דדילמא ישראל נסיב ממזרת, א"נ עשאוה כגר לאחר עשרה דורות, והני תלת טעמי איתנהו בהא דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוב לתרוצה לדר' אליעזר ממזר מאחותו וממזר מאשת איש נתערבו בהן, וכן לרבא דאמר עבד ושפחה נתערבו בהן, אלא דלרבא לא צריכי הני טעמי, דאיכא למימר כותיים גרי אמת הן, א"נ גרי אריות ובניהם נתגירו, הלכך כותי לא ישא כותית דדילמא גר הוא דקא נסיב שפחה דאסירא נמי לגר, ולרבנן דשרו ממזר ספק צ"ע אי שרו עבד ספק, לפירוש הראב"ד לא הוה צריך לן למימר לפי שאין בקיאים בתורת קדושין וגירושין [ולא] הוה צריך נמי למימר ממזר ושפחה נתערבו, דהא איכא למימר דסבירא ליה כותיים גרי אריות הן וכהנים כשרין נשמעו בהן, א"נ בנות ישראל, ואשתכח דדילמא ישראל הוא דקא נסיב גויה.

3. שערם מצויינים בהלכה

דף עו. ור' אליעזר אוסר לפי שאין בקיאים בדקדוקי מצות. יש לדקדק על הלשון בדקדוקי מצות, דהו"ל למימר שאין זהירין לשומרה מחמץ, אבל הלשון דקדוקי מצות משמע שאין זהירין לדקדק בחומרות שיש באפיית המצות ובשאר מצות, ומשום זה אין לו לאסור, דאכתי מצה כשרה היא, ונראה לי דהלשון שאין "בקיאים" בדקדוקי מצות, משמע דבאמת הם מדקדקין, אבל אינן בקיאים בהלכה, ומתוך כך מדקדקין במה שאינו צריך לדקדק, כדרך ההמון עם שלא למדו, ואפי' הם זהירין, מ"מ אינם יודעים במה יש להזהר, וכן מנהגם בכל מצות התורה, וכן מפורש בספרי

שתלמוד, וא"כ כיון שאינם בקיאים, הם מדקדקין במקום שא"צ, ועי"ז הם מקילין במקום שצריך לדקדק. ועי' בפסקי התוס' למס' מנחות (אות קיח) בזה"ל, "ומעניות הדעת מחמירין בקל ומקילין בחמור". וכן בתשרי דברי חיים (ח"ב יו"ד סי' קז) כתב בזה"ל, "בעוה"ר מחמירין בחסידות ומקילין במה שהחמירה תורה". וכבר הארכנו בענין זה במס' כתובות (ד: ד"ה למימרא) ובמס' סוטה (ז: ד"ה סוטה) ובשמ"ב קונ"א (סי' מו ס"ק יב) ובקונטרס תורת הלימוד וההוראה (אות כו).

4. תוספות מסכת קידושין דף עו עמוד א ד"ה מצת כותי

מצת כותי מותרת - פי' מותרת לאכלה בפסח ואין בה משום חששא דחימוץ ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח בלילי יום טוב ראשון שאכילתה חובה ולא היא כקמחין ובצקות של עובדי כוכבים דקיימא לן (פסחים דף מ.) דאדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה וא"ת והא אמרי' (בפרקי דר"א פל"ח) כל האוכל פת כותי כאילו אוכל חזיר וי"ל היינו דווקא פת שהכותי לש ועושה בביתו אבל העיסה שהכותי עושה בביתו של ישראל מותר ונראה הא דקאמר ואדם יוצא בה ידי חובתו היינו דוקא שגם הכותי יאכל ממנה דאל"כ לא יצא ידי חובתו דהא לית להו לפני עור לא תתן מכשול.

5. תוספות רא"ש על קידושין דף עו/א

מצת כותי מותרת. בעיסת ישראל מיירי והכותי גבל דעל פת של כותי גזרו כדאמר' במס' שבועות האוכל פת של כותי כאילו אוכל בשר חזיר:

6. תוספות רא"ש על קידושין דף עו/א

ואדם יוצא בה ידי חובתו. וא"ת נהי דבקיאי בשימור מ"מ כותי לא חייש אלפני עור לא תתן מכשול ואיהו אית לי' כזית ממצה שמורה שאוכל, וצ"ל דמיירי שידוע שאין לו מצה אחרת כי אם זו:

7. מהרש"א על גיטין דף י/א

בד"ה מצת כותי כו' ואם תאמר אמאי יוצא בה ידי חובה כו' דחשידי אלפני עור וגו' עכ"ל. וארישא מצת כותי מותרת ודאי דל"ק להו הכי [1] דכיון דעיסת ישראל הוא מסתמא הכיר בה דלא החמיצה שאין שם לא קרני חגבים ולא הכסיפו פניו דאפילו בצקות של עובד כוכבים שרי בכה"ג כדאמרין סוף פרק כל שעה ומהרש"ל כתב בזה בע"א ואין להאריך וק"ל:

8. מהרש"ל על גיטין דף י/א

תוס' בד"ה מצת כותי כו' וא"ת אמאי יוצא בה כו'. נ"ב [2] אבל לא מקשה למה אינו אסור משום חמץ דפשיטא דירא הכותי שלא יתן לו הישראל ממנו לאכול ואי אפשר שלא יאכל שהרי הוא עשה לו ודו"ק. (עיין במהרש"א):

9. נחלת משה גיטין דף י/א [3]

קושי' במהר"ס שיק' דלכן לא הקשו התוס' דליתוס' שזה חמץ דכלא ח"כ יעבור הכותי על כל יראה וכל ימלא ואפי' דמיירי בעיסת ישראל שעשה כותי מלא ממנה מ"מ כיון שזה בחתירות הכותי כרו הכותי עובר בכל יראה וכל ימלא כדאמרין בפסחים ה': דאם הנפקד קיבל עליו אחריות כרו הוא עובר בכל יראה (וכן פסקין בשו"ע אור"ח סימן ת"מ סעיף א') וכאן מסתמא קיבל עליו הכותי אחריות על בעיסה ולכן הקשו התוס' רק דילמא לא שמרה לשם מלא.

10. דבר יעקב מסכת גיטין דף י עמוד א

יד] רד"ה ואדם יוצא וכו' לא נפיק אלא א"כ עבד לה שימור לשם חובת מצה - כתב בש"י ר' דוד [אות רכח] שמשמע מדברי רש"י דלא סגי בשמירה מחמץ אלא בעינן שמירה לשם חובת מצה [לשם מצות מצה]. וכן משמע מלשון התוס' [ד"ה ואדם]. וכן משמע מרש"י [פסחים לח ב] שכתב כל שימור שאתה משמרה שלא תחמץ התכוון לשם מצה של מצוה. וכ"כ המנ"ח [מצוה י - ח]. הגר"ח [חמץ ו - ה] כתב שיש שני דינים, שמירה שלא תחמץ, ושמירה שלא תחמץ לשם מצת מצוה.

הריטב"א [פסחים מ א] כתב שא"צ שמירה לשם מצוה אלא שימור לשם מצה דהיינו שלא יחמץ. ולכן כתב שמהני גם אפית גוי כשישראל עומד על גביו. [המ"ב [סימן תס - ג] מביא בזה מחלוקת]. והביאור דאם בעינן מחשבה חיובית לשם מצוה, לא מהני מה שישראל עומד על גביו. וכן משמע מלשון הרמב"ם [חו"מ ה - ט] דסגי בשימור שלא תחמץ.

הערוך השולחן [סימן תנג - יח] כתב שלפי שיטת רש"י איכא מצות שמירה דוקא לכזית מצה שאוכל בלילה הראשון ולא לשאר המצות, ואין שום ענין לאכול מצה שמורה בשאר ימי הפסח. ומביא דשיטת הרי"ף והרמב"ם [שם] שיש מצוה לאכול מצה שמורה כל ימי הפסח, וזה לשיטתם שס"ל שהשמירה היא מחמץ [ולא משום לשמה דמצות מצוה]. ומוסיף הערוך"ש שזה חייב מדרבנן שמחויב לאכול שמורה כל הפסח, ולכן היכא שאינו יכול להשיג מצות שמורה, כתבו הרי"ף והרמב"ם שאינו מחויב לאכול שמורה אלא בכזית הראשון.

11. תוספות רא"ש על קידושין דף עו/א

לפי שאין בקיאות בתורת גיטין וקדושין. וחיישין שמא יתערב הבקי בשאינו בקי, וצ"ל אדר"ע קאי בישראלים כשרים נטמעו דאל"ה ס"ל לר"א דגר מותר בממזרת:

12. תוספות מסכת קידושין דף עו עמוד א ד"ה הנושא אשה

הנושא אשה כהנת - פי' כהן שבא לישראל אשה כהנת וקאמר דצריך לבדוק משום שאנו רוצים שבנה ישמש ע"ג המזבח אבל אין לפרש דמיירי בישראל הבא לישראל אשה כהנת ורוצה שיהא בנה כשר לכהונה דא"כ אמאי נקט כהנת אפילו היתה חללה נמי הוי בנה כשר לכהונה דבני ישראל מקוה טהרה לחללות.

13. תוספות מסכת קידושין דף עו עמוד א ד"ה צריך שיבדוק

צריך שיבדוק אחריה ארבע אמהו' – [1] פי' בקונט' בודקין משום חשש דממזרות ולא נהירא מדפריך גמ' ואיהו נמי תבדוק בדידה ומשני לא הוזהרו כשרות לינשא לפסולים ומאי קאמר הא הוזהרו לינשא לממזרים דהא אפילו [מאן] דאמר לא הוזהרו היינו דוקא לינשא לחלל קאמר אבל לממזרים לא לכך צריך לומר [2] דחששא דמתני' הוא משום חללות אבל משום ממזרות לא שייך חששא כלל דמכירין ישראל ממזרים שביניהם ומיהו תימה הא קתני לוייה וישראלית מוסיפין עוד אחת ואי לא בדקי אלא בפסול חללות לוייה וישראלית אמאי צריכין בדיקה כיון דאבוה לוי או ישראל אי אפשר בשום ענין להיות בה פסול חללה שהרי לכ"ע בני ישראל מקוה טהרה לחללות וא"כ ישראל שנשא חללה בתו כשרה לכהונה וי"ל דעיקר הבדיקה ותקנה משום פסול חללות ואגב בדיקה דחללות בדקי נמי היכא דלא שייך אלא פסול ממזרות כגון לוייה וישראלית אבל גבי איהי דליכא פסול חללות דלא הוזהרו כשרות לינשא לפסולין לא צריך לבדוק משום ממזרות ור"ת כתב בספר הישר דהא דצריך לבדוק היינו דוקא להכשיר בניהם לעבודה אי נמי להכשיר עצמו לעבודה אבל להאכילו בתרומה א"צ בדיקה כדאמר פ' האשה שנתארמלה (כתובות דף כד.) אני כהן וחיבירי כהן נאמן להאכילו בתרומה ואין נאמן להשיאו אשה.

14. שערים מצויינים בהלכה

"כשם שנכנס לברית" כו', וקראו שמו כידור
ע"ש הפסוק (האזינו לב-כ) "כי דור תהפוכות
המה" [עי' במס' יומא פג:], ואחר המילה
הכריז השמש בקול רם שהילד הוא ממזר,
למען לא יתערב זרעו בזרעו כו' עי"ש. וכ"כ
בשו"ע ורמ"א (יו"ד סי' רסה ס"ד) ובש"ך
(סק"ט וס"ק יא) ובטו"ז (סק"ח). ועי' בא"ר
(או"ח סי' קלא ס"י) דאפשר שאין לומר תחנון
ביום שמלין ממזר. אבל באות שלום (סי' רסה
ס"ק יב) פשיטא ליה שיש לומר תחנון, כדי
לפרסם שהוא ממזר כמש"כ המהרי"ל.

ובהא דכתבו התוס' דמכירין ישראל ממזרים
שביניהם, כן איתא במס' כתובות (יד:), וכתבו
שם בשם המהרי"ל (הל' מילה) שעשו כמה
סימנים כשנולד ממזר, שמלו אותו בחצר
ביהכ"נ אצל הפתח, ולא אמרו הנוסח "קיים
את הילד הזה", משום דלא ניחא להו לישראל
קדושים לקיים ממזרים ביניהם, ולא אמרו

15. שולחן ערוך אה"ע ב:ב-ג

כל המשפחות בחזקת כשרות ומותר לישראל מהם לכתחילה, וכו'.
משפחה שקרא עליה ערער, והוא שיעידו שנים שנתערב בהם ממזר או
חלל או שיש בהם עבדות - הרי זה ספק, ואם משפחת כהנים היא - לא
ישא ממנה אשה עד שיבדוק עליה ארבע אמהות שהן שמונה: אמה ואם
אמה, אם אבי אמה ואמה, וכן הוא בודק על אם אביה ואמה, אם אבי
אביה ואמה. ואם היתה משפחה זו שקרא עליה ערער ליום או ישראלים
- מוסיף לבדוק עליהם עוד אחת, ונמצא בודק עשר אמהות. אבל אשה
הבאה להינשא אינה צריכה לבדוק, שלא הוזהרו כשרות לינשא
לפסולים.

בדיקת הכשרות של משפחת האשה

א. מהי מטרת הבדיקה. במשנה למדנו שהנושא אשה כהנת צריך לבדוק אחריה ארבע אמהות שהן שמונה, ובהמשך נאמר על פי הגירסה שלפנינו: "לוייה וישראלית – מוסיפין עליהן עוד אחת". נחלקו הראשונים בשאלה על מי מוטלת חובת בדיקה זו ומתי היא מוטלת.

בעל המאור (לא, ב בדפי הרי"ף) מבאר בפירושו הראשון שמשנתנו עוסקת בכהן הנושא אשה כהנת, והבדיקה היא משום פסולי כהונה, ועל כך נאמר שאם הכהן נושא "לוייה וישראלית" – מוסיף הוא לבדוק עוד דור אחד. כמוהו כותב הרי"ד שעל הכהן לבדוק שמא ימצא בה פסול כהונה, וכן פוסק הרי"ז (הלכה ג, א).

רש"י בד"ה בודקין מפרש שמטרת הבדיקה היא לגלות שאין פסול ממזרות או פסול קהל אחר במשפחת האשה, וכן כתוב בספר שיטה לא נודע למי שהבדיקה היא משום פסול כהונה ומשום חשש ממזרות.

התורה צריך דוחים את דברי רש"י ממה שלמדנו בגמרא שאשה הבאה להנשא אינה צריכה לבדוק כיוון שלא הוזהרו כשרות להנשא לפסולים, משמע שהבדיקה היא רק משום פסולי כהונה, שהרי לא הוזהרו בנות הכהנים שלא להנשא לחללים, אבל הוזהרו בנות ישראל שלא להנשא לממזרים.

על כן מבארים התוספות שמדובר בסוגייתנו בבדיקה של פסולי כהונה, שאין מכירים ישראל חללים שביניהם, אבל משום ממזרות לא חששו כיוון שמכירים ישראל ממזרים שביניהם.

התוספות מקשים על פירושם מהמשך המשנה שאם היתה לוייה וישראלית מוסיפין עליהן עוד אחת, והלא אם אבי האשה הוא לוי או ישראל שוב לא שייך בו פסול חללות, שהרי הכל מודים שבני ישראל מקוה טהרה לחללות, וישראל שנשא חללה בתו כשרה לכהונה. ומתריצים התוספות שאכן עיקר הבדיקה היא משום חללות ושייכת מלכתחילה רק לכהן הנושא אשה כהנת, אלא שאגב בדיקה זו תיקנו שיבדוק גם במקום שלא שייך פסול חללות אלא פסול ממזרות. אבל לגבי האשה שלא שייך בה בדיקה משום חללות שהרי מותר לה להנשא לחלל, שוב לא תיקנו שיבדקו את האיש משום חשש ממזרות. המהרי"ט בחידושי מקשה על שיטת התוספות, שאם כשנושא אשה בת כהן בודק רק ארבע אמהות משום ממזרות כשם שבדקו משום חללות, איך יתכן שאם נושא אשה בת לוי או בת ישראל מוסיף עוד אחת לבדיקתו, והלא כל הבדיקה שלהן משום ממזרות

אינה מעיקר התקנה אלא רק אגב הבדיקה משום חללות, והסברה נותנת שלא יהא הטפל חמור מן העיקר.

הוא מתרץ שצריך לומר כי הבדיקה נעשית רק בשביל כהן והמשך יחוס משפחתו, ובשביל כך חייבו בדיקה יסודית יותר בלוייה וישראלית.

רש"י עצמו (בד"ה לא) מבאר שכיוון שהכהנות לא הוזהרו להנשא לחללים – לא הצריכו בדיקה גם משום ממזרות, ומסביר עוד שכל סוגייתנו עוסקת בבדיקה הנובעת מחשש בלבד, כשלא אתחזק איסורא, ועל כן אין צורך לקיים בדיקה בשביל האשה. לפי זה מובן גם מדוע סובר רש"י שבדיקה זו – שמטרתה מעיקר התקנה לבדוק פסול ממזרות – מוטלת רק על כהן ולא על ישראל ולוי, שהרי הבדיקה היא כנגד ערער בעלמא, ובכגון זה הצריכו רק אצל כהן ולא אצל ישראל כיוון שמכירים הם ממזרים שביניהם, ובכהנים החמירו משום מעלה ביוחסין.

כך כותב הרי"ן (על הרי"ף שם), שהנאמר שבדיקה דרושה רק כשיש ערער, היינו לגבי חשש ממזרות שכן מכירים ישראל ממזרים שביניהם, אבל כהן הבודק משום חללות צריך לבדוק גם כשאין ערער. הוא מבאר שכל הדיון בגמרא האם בודקים רק כשיש ערער מכיוון רק לסיפא של המשנה העוסקת בבדיקה שבדקים לויים וישראלים משום ממזרות, ואילו הבדיקה של הרישא העוסקת בכהן הבודק משום חללות נעשית גם כשאין ערער. אמנם מביא הרי"ן דעה בשם 'אחרים', שלפי חכמים שהלכה כמותם, אין צורך לבדוק גם משום חללות כאשר אין ערער. כמוהו כותב הנימוקי יוסף (יבמות טו,

17. חזון איש | אה"ע א:לב

(כ) יש לעי' איך בודקין למזבח ולדוכן ולסנהדרין הלא אין רשאים לגלות משפחות מעומעות וכדאמרינן יחי נזיר ואל יגלה משפחות ואם בן פסולין הלא בן מעומעות ואסור לחקור אחריהן, ואף שכו' מרשב לחקור אחרינו נראה דלא אתיבז למחילה, ועוד שכו' בודק ד' אמהות ויגע במשפחה כלה, ואפשר דלא נאמר אלא בידוע דימלאו פסוק אחר שיחקרו, אבל משפחה שצחזקה כשרות לא חיישינן שימלאו זה פסול, והאי בדיקה הוא סיג וגדר לפרסום טהרת המשפחות ושיכיו נזכרים מלכתערב עם פסולים ודוחק, ועוד י"ל דמוטב לבדוק וליחסן אף שיש חשש רחוק שיפסלו לגמרי, מלכניחן בלתי מיוחסין, משא"כ בחכם היודע פסול במשפחה אין רשאי לגלות ולחזור אחר פסולין.

יש לעי' במשפחה שנעמטה אם יש על היחיד איסור ממזרות כשידוע לו ומסתבר דכיון שנעמטה והוכשרה גם על היודע אין איסור ולי' הרמ"א סי' כ' וכו' דוקא למי שידוע בדבר כי משמע דאסורה לו, מיכו' לי' הרמ"א אינו מתפרש שפיר דלמה לי למימר למי שידוע לימא בידוע לרבים ואולי יש ט"ס וי"ל וכו' דוקא בדבר ידוע וי"ע.

18. תוספות ר"י הזקן על קידושין דף עו/א

מן המזבח. שאם התחיל לבדוק באמהות ונמצא שאבי אביה שמש במזבח א"צ לבדוק באמותיו שאם לא היה מיוחס לא היו מניחין אותו לעבוד:

19. שערים מצויינים בהלכה

כתבו התוס' (ע"ב) הא דתנן אין בודקין מן המזבח ולמעלה רבותא הוא, דמיירי אפי' בעבודות הכשרות לזרים, כגון שחיטה או הפשט, אע"ג דשחיטה כשרה בנשים ובעבדים, היינו דיעבד, אבל לכתחילה לא עבדי כי אם כשרים מיוחסים [ועי' בטו"ז (יו"ד סי' א סק"א) דזה חומרא יתירה שאין מניחין לכתחילה אלא מיוחסים]. וכ"כ התוס' במס' כתובות (כד: ד"ה חד אמר) דאע"פ דהעבודות מדינא כשרות בזרים, לא היו הכהנים מניחים לעשותם אלא למיוחסין מן המשיאין לכהונה, וא"כ הלשון מן המזבח ולמעלה לאו דוקא. וכן תנן במס' יומא (סו.) דאפי' השליח שהיה מנהיג השעיר לעזאזל, לא היו הכהנים מניחים לישראל להוליכו, וא"כ אפשר שאין בודקין נמי מן האיש שהולך השעיר לעזאזל ממנו ולמעלה. ובמס' כתובות שם תמהנו, דבזוה"ק (פ' אחרי ד"ה וסמך) איתא, דהאיש ההוא מת באותו שנה, והיה איש פגום, ואפ"ה אין בודקין ממנו ולמעלה, וצ"ל דשם לא הוליכו אותו אלא כהנים סתם ולא מיוחסים.

אין בודקין מן המזבח ולמעלה. פרש"י התחיל לבדוק באמהות ומצא שאבי אביה שימש על המזבח, בידוע שמיוחס הוא. ובתשרי הרשב"א (ח"א סי' טו) מפרש, דכל כהן שמקריב ע"ג המזבח או שמעלה על הדוכן, אין צריך לבדוק אחריהן, דאלו ודאי כשרים הם, כמו שאמרו אין בודקין מן המזבח ולמעלה, מ"ט אי לאו דבדקוהו לא הוי מסקי ליה כו'.

ועי' בהגה' חשק שלמה למס' מנחות (מט.)
 שהוכיח, דבקרוב פסח המצוה שישחטו דוקא
 הבעלים, וכן משמע במס' פסחים (סה.) שחט
 הישראל כו', וא"כ צריכין לפרש הא דאין
 בודקין מן המזבח ולמעלה אפי' בשחיטה,
 מיירי דוקא בקרבן צבור. ועי' מה שכתבנו
 במס' פסחים (שם ד"ה קמ"ל דשחיטה בזר
 כשרה) שיש עוד נפ"מ מזה עי"ש.

20. תוספות מסכת קידושין דף עו עמוד ב ד"ה אין בודקין

אין בודקין מן המזבח ולמעלה כו' - ואם תאמר אמאי לא קתני אין בודקין משטרות ולמעלה דהא אמרינן בפ"ב דכתובות (דף כד:) מעלים משטרות ליוחסין וי"ל דאין זה רבואת דהא עדות מעליא הוא וא"ת ניתני נמי אין בודקין מנשיאות כפים ולמעלה ומתרומה ולמעלה כדאמר בפרק ב' דכתובות (שם) מעלין מתרומה ליוחסין ויש לומר דגם זה אינו רבואת כיון דלא שייך אלא בכהנים אבל הא [דתנן] אין בודקין מן המזבח ולמעלה רבואת הוא דמיירי אפילו בעבודות הכשרות בזרים כגון שחיטה או הפשט אף על גב דשחיטה כשרה בנשים ובעבדים היינו דיעבד אבל לכתחילה לא עבדי כי אם כשרים מיוחסין.

21. תוספות רא"ש על קידושין דף עו/א

אין בודקין מן המזבח ולמעלה. י"מ דבישראל איירי ובשוחט ומפשיט ומנתח דלא מסקינן לצורך עבודה אלא מיוחסין, ודייקי ממה שכתוב בספרים ולא מן הדוכן ולמעלה מ"ט דאמר מר ששם היו יושבין מייחסי כהונה ולוי' ולא מיייתי לה ארישא דאין בודקין מן המזבח ולמעלה אלמא דרישא לא איירי בכהנים, ועוד אי בכהנים איירי הוה לי' למימר נמי אין בודקין מתרומה ומנשיאות כפים ולמעלה, ולא נהירא דלא אשכחן דבעינן שיהא הישראל כשר לצורך הפשט ושחיטה וניתוח, ועוד דבזבחים בריש כל הזבחים אמרינן כל הפסולין ששחטו שחיטתן כשרה וה"ה אפי' לכתחלה ולא נקט דיעבד אלא משום טמא בחולין כדאיתא בריש חולין, ועוד דהו"ל למימר מן הקרבן ולמעלה, אלא ודאי בכהני איירי והא דלא חשיב תרומה ומנשיאות כפים משום דפלוגתא היא בפ"ב דכתובות:

22. ריטב"א על קידושין דף עו/ב

ששם היו מייחסי כהונה ולווייה. פי' הכי תנן התם (מדות פ"ה מ"ד) לשכת הגזית שם היתה סנהדרי גדולה יושבת ודנה את הכהונה כהן שנמצא בו פסול לובש שחורים ומתכסה שחורים ויוצא והולך לו כהן שלא נמצא בו פסול לובש לבנים ומתעטף לבנים ונכנס ומשמש עם אחיו הכהנים ויום טוב היו עושים שלא נמצא פסול בזרעו של אהרן, ומפרש במתניתא כשם שהיו בודקים את הכהנים כך היו בודקים את הלויים:

23. שערים מצויינים בהלכה

ממשכנין על הצדקה כו'. כתב הריטב"א,
 אע"ג דקי"ל במס' חולין (ק:) כל
 מצות עשה שמתן שכרה כתוב בצדה, אין ב"ד
 מוזהרין עליה, ובצדקה כתיב (ראה טו-) "כי
 בגלל הדבר הזה יברכך ה' א", שאני הכא דגלי
 ביה קרא (תבא כג-כד) "מוצא שפתיך תשמור
 ועשית", ודרשינן במס' ר"ה (ו.) אזהרה לב"ד
 שיעשון, פי' לכונן אותך לשלם חובו מה
 שנתחייב בשמירתו. ועי' בקצה"ח (סי' רצ
 סק"ג) שהאריך מאד בענין זה, והביא מפוסקים
 שחל השעבוד על נכסיו, ולכן כופין אותו. ועי'

24. ריטב"א על קידושין דף עו/ב

הא דאמרינן ממשכנין על הצדקה אפילו בערב שבת. משום דכתיב ועשית אזהרה לבית דין שיעשור כדאיתא בראש השנה (ו' א'), ואמרינן בירושלמי מכאן למשכון, ואע"ג דקיימא לן (חולין ק"י ב') כל מצות עשה שמתן שכרה כתוב בצדה אין בית דין מזהירין עליה ובצדקה כתיב מתן שכרה בצדה בכמה דוכתי, **שאני הכא דגלי ביה קרא ועשית אזהרה לבית דין שיעשור, וטעמא דמילתא משום דהכא באמירתו נתחייב לגבוה או לעניים, וכשם שכופין אותו לפרוע חובו כופין אותו לפרוע מה שנתחייב להקדש שלא יהא כח הדיוט חמור משל הקדש, ובירושלמי פירשו בזה טעם אחר ולא אתי כגמרא דילן כדכתיבנא בפרק השותפין:**

25. שערים מצויינים בהלכה

ואפי' בערב שבת. פרש"י שהאדם טרוד. ובמס' ב"ב (ח:) פרש"י, אע"פ שיש לו פתחון פה לומר טרוד אני בשביל שבת. ונ"ל הא דאין אנו מתחשבים בטענתו, משום דכמו שהוא רוצה לכבד השבת, כמו כן צריך לו לדאוג על עניים שיהיו להם צרכי שבת, והי"א הוא מתענג ואין לכו כואב שאין להם לעניים.

26. שערים מצויינים בהלכה

כל משימות שאתה משים לא יהא אלא מקרב אחיך. פירשו רש"י והר"ן, דמריבויא דקרא קא יליף דכתיב (שופטים יז-טו) "שום תשים... מקרב אחיך תשים", דמשמע כל משימות ואפי' שורה קטנה. אבל הרשב"א במס' יבמות (קב.) ממעט ליה מדכתיב עוד הפעם (שם) "אשר לא אחיך הוא", כלומר אשר לא אחיך כלל לא תוכל לתת עליך, אפי' לכל שאר המשימות.

27. תוספות רא"ש על קידושין דף עו/ב

וכולן מבני יפת תואר היו ומגדלי בלורית היו. תימה שהיו הולכין בחוקות הגוים, ולפי' ר"ת דמותר לבא עליה בשבייה קודם שנתגיירה ניהא קצת לפי שנתעברו בגיות אבל לפירש"י שפי' שלא הי' בא עליה אלא לאחר כל המעשים הללו א"כ היו ישראלים גמורים, ו"ל משום דקאזלי לבעותי עלמא התירו להם:

28. בן יהוידע על סנהדרין דף כא/א

שם ת' ילדים היו לו לדוד כולן בני יפת תואר היו. הנה בקדושין דף ע"ו ע"ב פירש רש"י ז"ל להדיה היו לו לדוד בחיילותיו, ולא היו בניו אלא בני יפת תואר המה נשים שלקחו ישראל במלחמה, ומתוך כך היו נוהגים כמשפטי עובדי כוכבים ע"ש, אך קשא אמאי לא גיירם, ואם גיירם איך הותר להם להיות מגדלי בלורית. ונ"ל בס"ד לעולם נתגיירו והתירו להם לגדל בלורית לסימן שהם בני יפת תואר, שבזה מטיל אימה ופחד על הגוים שנלחם עמהם שידעו שהוא מצליח במלחמתו, כי בני יפת תואר הם באים אחר הצלחת ישראל במלחמה, דאז לוקחים נשים מן השבייה ובאים עליהם במלחמה ביאה אחת והבנים הנולדים מאותה ביאה שהיתה במלחמה המה הנקראים בני יפת תואר, ונמצא בני יפת תואר הם סימן של הצלחת ישראל במלחמה, ועשה להם סימן שהם בני יפת תואר על ידי גדול בלורית דאז הרואין אותם ידעו שהם בני יפת תואר וממילא ידעו הצלחת ישראל במלחמה, ולכך היה מושיבם בקרנות זהב והולכים בראשי גייסות כדי להטיל בהם אימה על האויב, דמפורש בגמרא דקדושין דף ע"ו ע"ב שהם לא היו נלחמים כי אין עושין מלחמה אלא רק ישראל המיוחסים, כדכתיב והתיחשם בצבא המלחמה, וקאמר שם בגמרא להדיה שאלו לא אזלי אלא לבעותי עלמא, ולכן כיון דכונתו לתת מורא על האויבים באלו שמהלכין בראשי גייסות שידעו על ידי אלו הצלחת ישראל במלחמה, ואין ניכרים שהם בני יפת תואר אלא על ידי שהיו מגדלי בלורית שדבר זה אינו מצוי בישראל

ואסורין לעשותו, לכך הותר להם לעשות דבר זה שהוא אינו אלא איסור דרבנן. כיון שהוא צורך למלחמה של ישראל שבזה הסימן שיכירו האויבים שהם בני יפת תואר תפול עליהם אימה, ונראה להכי דקדק להניח מאלו בני יפת תואר ארבע מאות דוקא לא פחות ולא יותר, שעשה זה להורות שהוא גובר על הסטרא אחרא שיש לה ארבע מאות רוחות, בסוד והנה עשו בא ועמו ארבע מאות איש [בראשית ל"ג א'] ודו"ק:

29. דבר יעקב מסכת קידושין דף עו עמוד ב

ה] ארבע מאות ילדים היו לו לדוד וכולם בני יפת תואר היו וכולם מסתפרים קומי ומגדלים בלורית היו - התורא"ש ותור"פ והמנ"ח [מצוה רסב - ב] מקשים תימה איך היו הולכים בחוקות הגוים. ובשלמא לפי ר"ת שס"ל [לעיל כב א] שמותר לבא עליה בשבייה קודם שנתגיירה נחא די"ל שנתעברו בגויות והולד גוי [והא דלא גיירום י"ל משום שבימי דוד לא קיבלו גרים כדקאמר ביבמות כד - מנ"ח], אבל קשה לפי רש"י שפירש שבא עליה לאחר כל המעשים א"כ היו ישראלים גמורים. המנ"ח מוסיף דקשה למה תוס' [כב א] לא מקשים על רש"י מכאן.

ותירץ התורא"ש כיון שהלכו בראש החיילים כדי לבעותי התירו להם. הטור [יו"ד סימן קעח] כתב מי שקרוב למלכות וצריך ללבוש מלבושיהם ולהדמות להם מותר בכל. ומביא הב"י [והכס"מ הל' ע"ז יא - ג] ראייה מילדים של דוד שהיו מגדלי בלורית דשרי משום הצלת ישראל כדי שיוכלו לבעותי. א"נ התורה לא פירשה מתי יש איסור ובחוקותיהם לא תלכו, ומסרה הדבר לחכמים, והם אסרו הדבר לסתם בני אדם ולא אסרו למי שקרוב למלכות.

תוס' ר' פרץ תירץ כיון שאמותם נתגיירו בעל כרחם לא היו גירי מעליא ולא היו נזהרים מחוקות הגוי. וכן משמע מרש"י [ד"ה בני].

והתור"י ד' [לעיל כא ב] מביא דר' יצחק בר"א הלוי מבאר שהד' מאות ילדים היו בניו של דוד שנתעברו מביאה ראשונה כשהאם עדיין גויה, ולכן הם היו גוים.

30. שערים מצויינים בהלכה

אמו מישראל מקרב אחיך קרינא ביה. כתבו התוס' במס' סוטה (מא: ד"ה אותו היום) דאע"ג דאמר' במס' יבמות (מה:): גבי רב מרי דמנייה רבא אפורסי דבבל, וגבי אושפזכניה דרב אדא בר אהבה, אם היתה אמו מישראל מקרב אחיך קרינא ביה, היינו דוקא גבי נשיאות ושררות בעלמא דלינהג שררות במתא כו', אבל מלך חזר ושנה עליו "מקרב אחיך תשים עליך מלך", דקפיד קרא גבי מלך עד שיחא ממש מקרב ממוצע מאביו ואמו מישראל כו'. ולפ"ז קשה היאך מלך רחבעם בן שלמה, והרי אמו עמונית היתה, ובתשרי נודע ביהודה (מהד"ק חו"מ סי' א) תירץ, שלא הזהיר קרא אלא שתחילת שימת המלך ראשית מנויים לא יהא אלא מקרב אחיך, וזה במלך ראשון, אבל במלך בן מלך המלכות ירושה, ואין צריך שימה חדשה, וכיון שמלך אביו שוב ממנין בנו אפי' אין אמו מישראל, ובזה קמה מלכות ירבעם בלי פקפוק. וכ"כ בתשרי חתם סופר (או"ח סי' יב) דאותו הבן שאין אמו מישראל, לא מצינו שהזהיר הוא שלא לשמש בכתר מלכות, אך עלינו האזהרה שלא נשימהו

עלינו, והרי לא שמנוהו, כי ירושה הוא לו משימה הראשונה.

1. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת קידושין דף עז עמוד ב

שם. נסתפקתי אם יכולין למנות גר לראש ישיבה. והנה אם ממנין אותו רק על הגדת שיעורים נראה בסברא דזה לא נחשב מינוי של שררה. וקצת ראייה לזה, דהרי איתא דגר יכול להיות שליח צבור בתפלה, אך זה אינו ראייה כ"כ דיש לדחות דאירי בש"ץ באקראי בעלמא ולא בקביעות. אך עכ"פ נראה בסברא דהן מינוי לש"ץ בקביעות, והן מינוי להגדת שיעורים א"ז נחשב בכלל מינוי שררה על הצבור.
אך מה שיש לדון זהו לענין למנותו ראש ישיבה, שכל ענייני הישיבה נחתכים על פיו, דאפשר דזה נחשב למינוי שררה על הצבור.

2. שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ד סימן כו

בענין מינוי גר לראש ישיבה ומשיגיה

הנה בפשטות, אמת מה שהזכרת מגמרא קידושין דף ע"ו ע"ב שום תשים עליך מלך מקרב אחיך, כל משימות שאתה משים לא יהיה אלא מקרב אחיך וכו'. במערבא אפילו ריש כורי לא מוקמינן מינייהו, בנהרדעא אפילו ריש גרגותא לא מוקמי מינייהו, ויבמות מ"ה ע"ב רבא אכשריה לרב מרי בר רחל ומנייה בפורסי דבבל, ואף על גב דאמר מר שום תשים עליך מלך כל משימות שאתה משים אל יהו אלא מקרב אחיך, האי כיון דאמו מישראל, מקרב אחיך קרינן ביה, והרמב"ם הלכות מלכים פ"א ה"ד אין מעמידין מלך מקהל גרים וכו' ולא למלכות בלבד אלא לכל שררות שבארץ, לא שר צבא לא שר חמשים או שר עשרה, אפילו ממנה על אמת המים שמחלק ממנה לשדות, ואין צריך לומר דין או נשיא שלא יהא אלא מישראל, שאסור להעמיד גר לשום שררה בישראל. ומה שלא הוזכר בשו"ע, ונוכר רק לגבי פסול לדון על ידי כפייה, ביו"ד סימן רס"ט סעיף י"א, וחושן משפט סימן ז' סעיף א', צ"ע. והכלל שהזכרת מיד מלאכי כללי השו"ע סימן ג' שאם נזכר בבית יוסף הוי כהכרעה כללית לפסוק לכל המקומות ושינהגו בכל המקומות כפי אותו הפסק אבל כשלא פסק בב"י ההלכה אלא בספר הקצר (שו"ע) דעתו שלא יחוייב אותו פסק אלא בארץ המערב לבד, ובב"י הביא האיסור למנות גר לשררה דכפייה ביו"ד ס"ס רס"ט, ובחו"מ ר"ס ז' ג"כ צ"ע.

אבל נקודות אלו אינם נוגעים לעצם נידונינו משום שודאי שכן הלכה שאסור למנות גר לשום שררה.

והנידון שכת"ר שאל עליו היה בקשר למינוי גר למלמד או מגיד שיעור או משגיח או אפילו ראש הישיבה. ורצה כת"ר להוכיח משמעה ואבטליון (גיטין נ"ז ע"ב וסנהדרין צ"ו ע"ב, מבני בניו של סנהריב למדו תורה ברבים, מאן אינון שמעיה ואבטליון) ועוד. והנה חוץ ממה שלא ברור לנו בדיוק יחוסם של גדולים אלו, אם לא היתה אמם מישראל, לא שייך לדינא להוכיח מהם שהרי הם היו הכי גדולים בתקופתם והיו בשלשלת הקבלה, ומי יודע אם לא היה מין הוראת שעה, וכעין שהיה בדבורה הנביאה שהיתה שופטת (ע"י תוס' ב"ק ט"ו ע"א ד"ה אשר, דבורה היו מקבלין אותה עליהם משום שכניה, וכיבמות מ"ה ע"ב ד"ה מי לא טבלה, דעל פי הדיבור שאני) ומה שייך להתדמות להם.

אבל למעשה יש לידע, שהמצווה של ואהבתם את הגר (דברים עקב י' י"ט) מחייבת אותנו לקרבה ולהקל בכל עניינים אלו. ולפיכך אחר ישוב גדול נראה, שאין להחשיב משרות אלו בתקופתנו כענין של מעשה שררה, דעיקר תפקיד של ישיבה הוא ללמד לתלמידים כשהם רוצים. ומה שיש כח להמנהלים והראשי הישיבה על התלמידים לסלקם או שלא לקבל אותם לכתחילה וכדומה, אין זה אלא כמו שררה של בעה"ב על פועליו, שאין זה מעין מינוי לשררה כלל. ולפי זה משרות אלו אינם אלא כמילוי תפקיד וכענין של עסק. ואין לדמות זה למש"כ באג"מ יו"ד חלק ב' סימן מ"ד בענין מינוי אשה להשגיח להכשרים, דהוי מינוי של שררה. דהתם הוא מינוי לעשות נגד רצון בעה"ב ע"פ כח התורה שצונו להאכיל דברים כשרים כמו ריש כורי בקידושין ע"ו ע"ב שפירש"י ממונה על המידות, והוא ממש כמו השגחה על הכשרות דמה לנו כשרות משקולות והמידות לכשרות איסורי מאכלות. וזהו שררתו, לעמוד על המשמר שיתקיים דיני התורה וממינוי זה יש לו הכח לעשות נגד רצונו דבעל הבית ולכן חשוב שררה. והמושג של שררה שנוכר באג"מ חו"מ ח"ב סי' ל"ד לגבי סילוק רב, הוי מושג אחר מהשררה הנדרשת לאיסור לא תשים עליך שאינו מחמת שררה דכפייה האסורה בגר, אלא מחמת שררה דכבוד דחייבין לנהוג בו כבוד - שלא מצינו שנאסר בגר. ובדבר מה שהערת אם יש איסור גם על הגר עצמו לקבל שררה, לכאורה נראה שאין כאן איסור כלל, גם בשררה ממש. ובאמת כמו שנכדי הנ"ל הזכיר אפשר דזה מה שקרה בימי שמעיה ואבטליון ובדבורה וכו'.
שמעצמם מחמת גדלותם היו הנשיא והאב"ד והשופט ולא הוצרך למנותם, וצ"ע בזה.

ידידו, משה פיינשטיין.